

G‘AFUR G‘ULOMNING SHUM BOLA QISSASIDA XALQONA SO‘Z VA IBORALAR

Jumayev Elmurod Bekpulatovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

dotsenti v.b, fffd (PhD)

elmurodjumayev272@gmail.com

Tohirova Kumush Tulkin qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

tohirovakumush4@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotining klassiki G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasida xalq og‘zaki ijodi unsurlari — xalqona so‘zlar, maqollar, matallar va frazeologik birliklarning qo‘llanilishi hamda ularning badiiy-estetik funksiyalari tahlil etiladi. Asarning 2018-yil Yoshlar nashriyoti nashri (192 bet) asosida aniq matn misollari va sahifalar keltirilgan. Tadqiqot xalqona unsurlarning obraz yaratish, milliy koloritni shakllantirish, yumor-hajv va psixologik chuqurlikdagi rolini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: G‘afur G‘ulom, “Shum bola”, xalqona iboralar, maqollar, frazeologizmlar, milliy kolorit, badiiy til.

Abstract. This article analyzes the elements of folk oral creativity - folk sayings, proverbs, sayings and phraseological units - and their artistic and aesthetic functions in the story "Shum bola" by Gafur Ghulam, a classic of Uzbek literature. Specific text examples and pages are provided based on the 2018 edition of the work by the Youth Publishing House (192 pages). The study reveals the role of folk elements in creating an image, forming a national color, humor and satire, and psychological depth.

Keywords: Gafur Ghulam, "Shum bola", folk expressions, proverbs, phraseologisms, national color, artistic language.

Аннотация. В данной статье анализируются элементы народного устного творчества — народные поговорки, пословицы, изречения и фразеологические единицы — и их художественно-эстетические функции в рассказе «Шум бола» Гафура Гулама, классическом произведении узбекской литературы. Приводятся конкретные текстовые примеры и страницы на основе издания 2018 года Молодежного издательства (192 страницы). Исследование выявляет роль народных элементов в создании образа, формировании национального колорита, юмора и сатиры, а также психологической глубины.

Ключевые слова: Гафур Гулам, «Шум бола», народные выражения, пословицы, фразеологизмы, национальный колорит, художественный язык.

KIRISH. Gʻafur Gʻulom (1903–1966) oʻzbek adabiyotida nasr va sheʼriyatning yorqin namoyandalaridan biri hisoblanadi. Uning ijodi xalq hayoti, milliy ruh va til boyligi bilan chambarchas bogʻliqdir. “Shum bola” qissasi (dastlabki variantlari 1936-yilda yozilgan, keyinchalik takomillashtirilgan) yozuvchining nasriy ijodining choʻqqisi sanaladi. Asar avtobiografik unsurlarga asoslangan boʻlib, XX asr boshidagi Toshkent mahallalari, bozorlar va oddiy xalq hayotini yumor va hajv orqali tasvirlaydi. Qissaning badiiy qudrati uning tilida, xususan, xalqona soʻz va iboralarning serishaklligida namoyon boʻladi. Gʻafur Gʻulom xalq ogʻzaki ijodidan mohirona foydalanib, asarga milliy kolorit, hayotiylik va estetik joziba bagʻishlaydi[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Ushbu tadqiqotda asosiy usul sifatida matnga doir tahlil (textual analysis) qoʻllanildi. Gʻafur Gʻulomning “Shum bola” qissasining 2018-yil Yoshlar nashriyoti nashri asos qilib olingan boʻlib, undan xalqona soʻz, maqol va frazeologik birliklar tanlab olingan. Tahlil deskriptiv va lingvistik-stilistika usullarida olib borildi. Xalqona unsurlarning kontekstdagi funksiyasi (obraz yaratish, milliy kolorit, yumor) aniqlangan. Qoʻshimcha ravishda qiyosiy usul qoʻllanilgan.

Mavzu boʻyicha oʻzbek adabiyotshunosligida bir qator ishlar mavjud. Bahodir Karim “Shum bola”ning til jozibasi haqida yozgan boʻlsa, Mardiyeva M.Sh. frazeologizmlarning lingvomadaniy tahlilini amalga oshirgan.¹ Abdikarimova N.I. esa maqollar va iboralarni alohida oʻrgangan.² Biroq, “Shum bola”dagi xalqona unsurlarning kompleks badiiy funksiyasiga bagʻishlangan maxsus tadqiqotlar yetarli emas. Ushbu maqola ana shu boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan.

MUHOKAMA. “Shum bola” qissasida xalqona unsurlar quyidagi guruhlariga boʻlinadi: maqollar, frazeologik birliklar va xalqona taʼbirlar. Maqollar qahramonlar nutqini boyitish va hayotiy hikmatlarni yetkazish uchun qoʻllaniladi. Eng yorqin misol - Hoji bobo obrazi. U har gapiga maqol qoʻshib gapiradi: “Yaxshi buzoq ikki onani emibdi”, degandek, oʻzing epchil boʻlsang, ota topib olasan. Boshqa muhim maqollar: “Kishi musofir boʻlmaguncha, musulmon boʻlmaydi” - Shum bolaga oʻgit sifatida; “Semizlikni qoʻy koʻtarar”, “Bir tovuqqa ham don kerak, ham suv kerak”, “Maslahatli toʻn tor kelmas”, “Sheriklik oshni it ichmas”, “El ogʻziga elak tutib boʻlmaydi”, “Oyni etak bilan yopib boʻlmaydi”[2].

Frazeologizmlar kinoya, gʻazab va ruhiy holatni ifodalashda muhim rol oʻynaydi. Eng mashhur misol: “Ha, xizimating boshingni yesin! - dedi domla. - Eshakni soʻyib qoʻyibsanku, padar lanat!” [3]; “Bor baraka top” - bozor savdolarida [4]; “Gunohing boʻlmay turib, shubha ostida yashashdan ortiq azob yoʻq” (takyaxona epizodi). Asarda “koʻzim uchib”, “qovogʻim uchib turgan edi”, “kurak soʻzi bilan” kabi irim-belgilar va bozor jargonlari (“barakasini bersin”) koʻp uchraydi. Bularga “innaykeyin?” kabi kundalik nutq unsurlari ham kiradi[5].

NATIJA. G‘afur G‘ulom xalqona unsurlarni quyidagi maqsadlarda qo‘llaydi:

1. Obraz yaratish va individuallashtirish. Hoji bobo maqollar bilan, Shum bola (Qoravoy) topqir iboralar bilan gapiradi. Bu qahramonlarning ijtimoiy mavqeini ochib beradi.
2. Milliy koloritni yaratish. Iboralar orqali o‘zbek xalqining dunyoqarashi, urf-odatları va bozor hayoti jonli tasvirlanadi. Asar etnografik manba sifatida ham qimmatlidir.
3. Yumor va hajv vositasi. Maqollar kinoya bilan birgalikda ijtimoiy illatlarni (firibgarlik, savodsizlik) fosh etadi.
4. Psixologik chuqurlik. Frazeologizmlar qahramonlarning ichki kechinmalarini ifodalaydi.
5. Kompozitsion bog‘lanish. Iboralar syujet o‘tishlarida ritm yaratadi.

XULOSA. G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasida xalqona so‘z va iboralar asarning badiiy qudratining asosiy manbaidir. Ular orqali yozuvchi xalq hayotini haqqoniy tasvirlab, milliy til boyligini namoyon etadi. Bugungi globallashuv davrida bunday asarlarni o‘rganish tilni saqlash va milliy o‘zlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘afur G‘ulom. *Shum bola*. Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018. – 5–12-betlar.
2. Bahodir Karim. “Shum bola”ning jozibasi. *Jadid*, 2024.
3. G‘afur G‘ulom. *Shum bola*. 54-bet.
4. Abdikarimova N.I. Ilmiy konferensiya materiallari, 2021. 137.
5. G‘afur G‘ulom. *Shum bola*. Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018. 92-b.